

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-56-11>

УДК 658.3

Берест Марина Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів і кредиту,

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2410-3210>**Maryna Berest**

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

ФІНАНСОВА ДІАГНОСТИКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ АПК

FINANCIAL DIAGNOSTICS OF HUMAN CAPITAL UTILIZATION EFFICIENCY IN AGRIBUSINESS ENTERPRISES

Анотація. Фінансова діагностика ефективності використання людського капіталу є важливим аналітичним інструментом та необхідною передумовою для розроблення обґрунтованих стратегій підвищення економічної результативності АПК у сучасних умовах. Метою дослідження є уточнення складу та переліку показників, що використовують в процесі фінансової діагностики ефективності використання людського капіталу, проведення аналітичних розрахунків та оцінка ефективності людського капіталу на прикладі підприємств АПК України. В роботі здійснено аналіз динаміки показників, які відображають участь людського капіталу у формуванні фінансових результатів підприємств. За підсумками дослідження визначено ключові тенденції: скорочення фінансових результатів, створюваних людським капіталом, та перехід підприємств у зону збитковості у 2022–2023 рр., а також виявлено фактори, що спричинили такі явища.

Ключові слова: діагностика, людський капітал, ефективність, фінансовий результат, продуктивність праці, фактори впливу.

Summary. Financial diagnostics of the efficiency of human capital use is an important analytical tool and a prerequisite for developing sound strategies for improving the economic efficiency of the agro-industrial complex in modern conditions. The purpose of the study is to clarify the composition and list of indicators used in the process of financial diagnostics of human capital efficiency, to conduct analytical calculations and to assess the efficiency of human capital on the example of Ukrainian agricultural enterprises. The paper conducts a comparative analysis of modern methodological approaches to assessing the efficiency of human capital use and characterizes the indicators that allow diagnosing various aspects of human capital. The use of financial indicators for financial diagnostics of the efficiency of human resources use is substantiated, and a list of them is provided. Using the financial statements of Ukrainian agro-industrial enterprises for the period of 2021–2023, analytical calculations are carried out and the dynamics of indicators reflecting the participation of human capital in the formation of financial results of enterprises, in particular net income, gross and operating profit, as well as production costs per employee, are assessed. The enterprises with the highest and lowest levels of efficiency of human capital use by all indicators are separately identified and characterized. It has been found that some of the indicators have a negative value, which is due to the unprofitability of the studied enterprises in certain years and indicates that the participation of personnel in creating the net profit of enterprises in these periods was not effective at all. The study identified problematic aspects of the efficiency of human capital use by agricultural enterprises, namely, the reduction of financial results generated by the human capital of enterprises and their transition to the loss-making zone in 2022–2023. The study also identified and characterized a set of external and internal factors that led to the development of the identified trends. Prospects for further research in this area are to deepen and expand the system of diagnostic indicators, which can combine financial and non-financial evaluation criteria, as well as to develop models and strategies that will help agricultural enterprises increase the efficiency of human capital use even in the face of military and economic challenges.

Keywords: diagnostics, human capital, efficiency, financial result, labor productivity, impact factor.

Постановка проблеми. Людський капітал є визначальним чинником економічного зростання, інноваційного розвитку та підвищення конкурентоспроможності підприємств у сучасних умовах глобалізації. Його якісні характеристики – рівень освіти, професійної підготовки, мотивації та здоров'я – безпосередньо впливають на продуктивність праці та фінансові результати діяльності. Оптимальне використання людського капіталу є ключовим чинником підвищення продуктивності праці та забезпечення фінансової стійкості підприємств будь-якого сектора економіки, зокрема, агропромислового комплексу (АПК), що є однією з провідних галузей економіки України. Проте останніми роками в Україні спостерігається стійка тенденція до скорочення кількості зайнятих у сільському господарстві: з 2019 року за даними [8] спостерігається постійне скорочення зайнятих у сільському, лісовому та рибному господарстві (2021 рік – на 10,6 % порівняно з 2019 р.) При цьому середній рівень заробітної плати у галузі на 8,72% є нижчим за середній рівень в економіці [8], що негативно впливає на привабливість аграрної сфери для молоді та висококваліфікованих фахівців. Така ситуація зумовлює дефіцит кадрових ресурсів, що, у свою чергу, знижує інноваційний потенціал і фінансову ефективність підприємств АПК. Додатковим викликом стає цифровізація та автоматизація виробничих процесів, що призводить до скорочення чисельності персоналу від специфіки діяльності, водночас вимагаючи від працівників нових компетенцій. У цих умовах фінансова діагностика ефективності використання людського капіталу набуває особливої актуальності, оскільки дозволяє виявляти дисбаланси між витратами на оплату праці та рівнем продуктивності, визначати слабкі місця в кадровій політиці та формувати дієві мотиваційні інструменти. Застосування методичних підходів до аналізу витрат, оцінки результативності та продуктивності персоналу забезпечує обґрунтоване прийняття управлінських рішень, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності та сталого розвитку агропідприємств. Таким чином, фінансова діагностика ефективності використання людського капіталу є необхідною передумовою для розроблення стратегій підвищення економічної результативності АПК у сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема оцінювання людського капіталу не залишилася без уваги сучасних дослідників та науковців. При цьому слід зауважити багатогранність та різноманіття теоретичних та методичних підходів до діагностики та аналізу формування та ефективності використання людського капіталу в економіці України. Так, Кравченко І.С. та Ткачук А.В. [5] запропонували методологічний підхід до комплексної оцінки ефективності викорис-

тання людського капіталу в умовах діджиталізації праці на макrorівні, що містить такі складові: індекс продуктивності праці та зайнятості населення, індекс інноваційної активності та індекс розвитку наукомістких галузей. Плаксюк О., Горватова Р. та Якушев О. [7] розробили модель оцінки ефективності людського капіталу, застосування якої спрямоване на підвищення конкурентоспроможності підприємства на ринку з урахуванням зовнішніх та внутрішніх факторів впливу. До її складу увійшли як фінансові індикатори, так і інші економічні показники, у більш широкому розумінні, пов'язані з результатами діяльності компанії. Науковці Захарова О.В., Поторочин О.С. [2], Козакевич А.С. [4], детально розглядали теоретичні засади та методичні підходи до оцінки інвестування у людський капітал, окрему увагу приділивши показникам, що характеризують ефективність інвестицій. В той же час Бикова А., Чабан Л., Алексєєв А. [1] досліджували особливості інвестування в людський капітал в умовах воєнного стану, акцентуючи увагу на пріоритети компаній в управлінні людськими ресурсами.

Окремо слід відзначити суттєву кількість доробок, що враховують безпосередньо галузеві аспекти оцінювання ефективності людського капіталу. Так, Морозова О. [6] провела порівняльний аналіз кількісних та якісних методів оцінки людського капіталу та запропонувала алгоритм, що охоплює збір даних, вибір відповідних методів аналізу, обробку отриманої інформації, формування висновків та моніторинг ефективності використання кадрових ресурсів на підприємствах торгівлі. Фонарьова Т.А. та Черняк В.І. [9] розглядали динаміку вартісних показників людського капіталу у промисловості, авторами встановлено зв'язок між вартістю індивідуального людського капіталу, людського капіталу підприємства та ринковою вартістю промислового суб'єкта господарювання. Колективом авторів [3] досліджено особливості оцінювання економічної ефективності використання людського капіталу на прикладі провідних авіаремонтних підприємств України на основі застосування показників фінансової ефективності, ефективності побудови структури та ефективності фінансування соціального розвитку людського капіталу. Однак, незважаючи на велику кількість досліджень теоретичної та практичної спрямованості, проблема фінансової діагностики ефективного використання людського капіталу, зокрема, на підприємствах АПК, залишається актуальною та потребує подальшого вивчення.

Метою статті є уточнення складу та переліку показників, що використовують в процесі фінансової діагностики ефективності використання людського капіталу, проведення аналітичних розрахунків та оцінка ефективності людського капіталу на прикладі підприємств АПК України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Отже, аналіз літературних джерел з проблематики оцінювання людського капіталу підприємства показав різноманіття методичних підходів, використовуваних авторами, та, відповідно, показників, які надають можливість діагностики різних аспектів людського капіталу. Проведемо більш глибокий огляд показників, концентруючись на методиках, застосовуваних для суб'єктів господарювання.

Так, Морозова О. [6], проводячи глибокий порівняльний аналіз прямих та непрямих методів оцінки людського капіталу на підприємствах торгівлі, стверджує, що прямі методи ґрунтуються на фінансових розрахунках і дозволяють оцінити економічну цінність співробітників підприємства через визначення вартості їх заміни або внеску в прибуток підприємства. Вони дозволяють чітко визначити результативність діяльності працівників, однак не враховують нематеріальні чинники, зокрема, мотивацію. В той же час автор не деталізує перелік показників, які було б доцільно застосовувати при проведенні фінансових розрахунків вказаної спрямованості.

Науковці Фонарьова Т.А. та Черняк В.І. [9] в якості результату використання людського капіталу підприємства розглядають отриманий дохід (Д). До сукупної ціни, яку підприємство сплачує за використання людського капіталу, автори відносять витрати Фонду оплати праці (ФОП) та інвестиції у людський капітал підприємства (Ілк), що не включаються до цього Фонду. Індекс ефективності індивідуального людського капіталу $I_{лк}^e$ автори розглядають як співвідношення отриманого доходу до витрат на залучення людського капіталу.

В дослідженні колективу авторів [3] наведено широкий перелік індикаторів оцінювання ефективності використання людського капіталу авіаремонтними підприємствами, які згруповано за такими напрямками:

- ефективність фінансового забезпечення людського капіталу – коефіцієнт витрат на оплату праці, коефіцієнт співвідношення активів та середньооблікової чисельності працівників, коефіцієнт співвідношення власного капіталу та середньооблікової чисельності працівників, коефіцієнт співвідношення чистого доходу до витрат на оплату праці;
- ефективність побудови структури людського капіталу – коефіцієнт рівня освіти, коефіцієнт стабільності, що відображає плинність персоналу, коефіцієнт абсентеїзму, що характеризує втрачений робочий час та коефіцієнт професійного зростання;
- ефективність фінансування соціального розвитку людського капіталу – коефіцієнт витрат на навчання, коефіцієнт фінансування моральних та матеріальних винагород, коефіцієнт витрат

на маркетингові заходи та коефіцієнт витрат на покращення умов праці.

На наш погляд, аналізуючи ефективність використання людського капіталу, більш глибоку увагу слід приділити саме інструментам фінансової діагностики, що обґрунтовується наступним. Так, використання фінансових індикаторів дозволяє об'єктивно виміряти економічну віддачу від персоналу у вартісних показниках, які безпосередньо відображають результативність використання трудових ресурсів, дає можливість відслідкувати зв'язок між інвестиціями у людський капітал із фінансовими результатами підприємства, даючи змогу оцінити їх окупність. Розрахунки фінансових показників ґрунтуються на даних бухгалтерської та фінансової звітності, що підлягають перевірці та є стандартизованими, що сприяє уніфікації процесу діагностики. Отримані результати підвищують прозорість та контроль за витратами на персонал, допомагаючи керівництву уникати неефективних витрат і спрямовувати ресурси туди, де вони принесуть найбільший економічний ефект. Таким чином, фінансова діагностика – це важливий та корисний інструмент, який надає можливість чітко та коректно оцінити, який фінансовий результат створюється людським капіталом підприємства. У даному зв'язку для проведення фінансової діагностики ефективності використання людського капіталу підприємств АПК пропонується застосування таких показників (табл. 1).

Для проведення фінансової діагностики ефективності використання людського капіталу було використано фінансову звітність підприємств АПК за 2021–2023 рр., що розміщена на офіційному порталі аналітики та перевірки контрагентів [10]. Вибір суб'єктів господарювання для проведення дослідження обґрунтовано тим, що вони відносяться до галузі АПК та ведуть діяльність за КВЕД 01 «Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг та КВЕД 46.2 «Оптова торгівля сільськогосподарською сировиною та живими тваринами» (табл. 2).

Динаміка охарактеризованих вище фінансових показників оцінки ефективності використання людського капіталу, розрахованих на підставі даних з фінансової звітності досліджуваних компаній АПК [10] за період 2021–2023 рр. наведена у табл. 3.

Таким чином, за результатами діагностики оцінки ефективності використання людського капіталу на підприємствах АПК можна встановити наступне. Так, показник чистого доходу на одного працівника (Дп) має досить широкий розкид, де мінімальне значення протягом усього аналізованого періоду спостерігається у ТОВ «Укрпромінвест-Агро» (162,8–183,25 грн./ос.), а максимальне значення – у ПП «Вайтерра Україна» (70449,44–120529,05 грн./ос.). На другому

Таблиця 1 – Фінансові показники оцінки ефективності використання людського капіталу на підприємствах АПК

Назва показника	Формула розрахунку	Економічний зміст
Дохід на одного працівника (Дп)	$\frac{\text{Чистий дохід}}{\text{Чисельність працівників}}$	Відображає продуктивність праці та демонструє загальний рівень ефективності використання людського капіталу
Чистий прибуток на одного працівника (ЧПп)	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Чисельність працівників}}$	Показує, скільки чистого прибутку припадає на одного працюючого, тобто демонструє участь персоналу у створенні чистого прибутку підприємства
Валовий прибуток на одного працівника (ВПп)	$\frac{\text{Валовий прибуток}}{\text{Чисельність працівників}}$	Демонструє участь працівників у створенні валового прибутку підприємства
Виробничі витрати на одного працівника (ВВп)	$\frac{\text{Виробничі витрати}}{\text{Чисельність працівників}}$	Відображає рівень витрат підприємства у розрахунку на одного працівника

Джерело: розроблено автором на основі опрацювання [3, 5, 6, 9]

Таблиця 2 – Перелік підприємств АПК, що сформували базу дослідження

Назва підприємства	КВЕД	Основний вид діяльності
ТОВ «Агротрейд-Виробництво»	01.61, 01.64, 01.63	Допоміжна діяльність у сільському господарстві та післяурожайна діяльність
ПП «Західний Буг»	01.11, 01.13, 01.30	Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
ТОВ СП «Нібулон»	46.21, 01.61, 01.63	Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин
ПП «Вайтерра Україна»	46.21, 46.19, 46.33	Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин
ТОВ «ТАС Агро Центр»	01.50, 01.61, 46.21	Змішане сільське господарство
ТОВ ТК «Вітагро»	46.21, 46.19, 46.90	Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин
ТОВ «Укрпромінвест-Агро»	46.21, 46.36, 46.75	Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин
ТОВ «АСТАРТА-КИЇВ»	01.11, 01.13, 46.21	Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
ПП «Оліяр»	10.41, 46.21, 46.12	Виробництво олії та тваринних жирів
ТОВ «Кернел-Трейд»	10.41, 46.21, 46.12	Виробництво олії та тваринних жирів

Джерело: складено автором за [10]

місці за рівнем продуктивності праці знаходиться ТОВ «Кернел-Трейд» (83074,82–97159,16 грн./ос.), на третьому – ТОВ ТК «Вітагро» (36634,81–69457,71 грн./ос.). Аналізуючи динаміку цього показника за роками, бачимо, що переважно спостерігається тенденція до його зниження, тобто до падіння загального рівня ефективності використання людського капіталу. Так, постійне скорочення обсягу чистого доходу у розрахунку на одного працівника бачимо в діяльності ПП «Вайтерра Україна», ТОВ ТК «Вітагро», ТОВ «Кернел-Трейд», а у таких підприємств, як ТОВ СП «Нібулон», ТОВ «ТАС Агро Центр» та ТОВ «Укрпромінвест-Агро» цей показник у 2022 р. зменшився, однак у 2023 р. продемонстрував зростання. В той же час позитивна тенденція до його зростання спостерігається в діяльності ТОВ «Агротрейд-Виробництво», ПП «Західний Буг» та ТОВ «АСТАРТА-КИЇВ», що свідчить про підвищення загального рівня ефективності вико-

ристання людського капіталу в їх діяльності. Зауважимо, що падіння продуктивності праці на підприємствах АПК в першу чергу може бути наслідком повномасштабного вторгнення з боку РФ, розпочатого в 2022 р.

Аналіз розміру чистого прибутку підприємства в розрахунку на одного працівника дозволив зауважити, що частина показників має від'ємне значення, це обумовлене збитковістю досліджуваних підприємств у певних роках та свідчить про те, що участь персоналу у створенні чистого прибутку підприємств у ці роки не була ефективною взагалі. Також слід зауважити, що тенденції розвитку цього показника дещо відрізняються від попереднього. Так, від'ємне значення показника протягом всього досліджуваного періоду спостерігається в діяльності ТОВ «Укрпромінвест-Агро», тобто у даного підприємства рівень участі людських ресурсів у формуванні чистого прибутку є найнижчим серед проаналізованих. Слід

Таблиця 3 – Розрахунок фінансових показників оцінки ефективності використання людського капіталу підприємств АПК за 2021–2023 рр.

Підприємства / показники	Роки	Дп	ЧПп	ВПп	ВВп
ТОВ «Агротрейд-Виробництво»	2021	2602,00	195,50	6,63	2595,37
	2022	3473,94	-22,66	146,87	3327,07
	2023	5772,74	7,03	279,92	5492,83
ПП «Західний Буг»	2021	5374,44	2250,16	694,09	4680,35
	2022	7326,38	1913,20	1501,51	5824,88
	2023	8509,01	62,56	184,17	8324,84
ТОВ СП «Нібулон»	2021	7311,37	231,69	271,40	7039,97
	2022	3741,08	-2303,68	-557,85	4298,93
	2023	6152,99	-326,11	920,93	5232,06
ПП «Вайтерра Україна»	2021	120529,05	3543,99	7093,44	113435,62
	2022	90423,35	6924,47	14900,18	75523,16
	2023	70449,44	5727,70	9892,77	60556,67
ТОВ «ТАС Агро Центр»	2021	2306,24	764,00	1122,65	1183,59
	2022	1947,35	-42,95	582,47	1364,88
	2023	2171,14	-191,67	180,89	1990,25
ТОВ ТК «Вітагро»	2021	69457,71	175,71	5780,59	63677,12
	2022	48544,95	484,85	5142,35	43402,60
	2023	36634,81	-480,00	2302,71	34332,10
ТОВ «Укрпромінвест-Агро»	2021	183,25	-5,98	-3,60	186,85
	2022	162,80	-11,45	-9,50	172,30
	2023	163,58	-37,15	-8,73	172,30
ТОВ «АСТАРТА-КИЇВ»	2021	1385,69	-1506,04	430,71	954,98
	2022	1749,91	-865,87	805,99	943,92
	2023	3753,87	1472,82	892,15	2861,72
ПП «Оліяр»	2021	11307,54	438,06	2369,70	8937,84
	2022	16418,03	826,69	4708,14	11709,89
	2023	13576,01	928,47	2642,18	10933,82
ТОВ «Кернел-Трейд»	2021	97159,16	-1947,11	4328,95	92830,22
	2022	93691,02	7087,37	22503,67	71187,34
	2023	83074,82	5854,13	18388,44	64686,38

Джерело: розраховано автором за даними [10]

окремо розглянути тенденцію до падіння чистого прибутку на одного працівника через формування збитковості у 2022 – 2023 рр. на таких підприємствах, як ТОВ СП «Нібулон», ТОВ «ТАС Агро Центр», ТОВ ТК «Вітагро», ТОВ «Агротрейд-Виробництво», як бачимо, їх кількість в структурі вибірки досить велика. Перехід до збитковості саме в цьому періоді може бути викликано безпосередньо початком повномасштабного вторгнення в Україну та веденням активних бойових дій. В той же час тенденцію до зниження показника, але без втрати прибутковості демонструє ПП «Західний Буг», що свідчить про зниження участі персоналу у формуванні чистого прибутку підприємства та, відповідно, про падіння ефективності його використання. Однак у деякої частини підприємств спостерігаються і позитивні тенденції до зростання досліджуваного показника, обумовлені їх виходом з зони збитковості, незважаючи на несприятливий вплив з боку зовнішнього серед-

овища (це стосується ПП «Вайтерра Україна», ПП «Оліяр», ТОВ «Кернел-Трейд»).

Аналізуючи обсяг валового прибутку в розрахунку на одного працівника (ВПп), можемо стверджувати, що його динаміка в діяльності підприємств АПК є дуже нестабільною. Так, постійне зростання цього показника, тобто підвищення операційної ефективності використання людського капіталу спостерігається в діяльності ТОВ «Агротрейд-Виробництво» і ТОВ «АСТАРТА-КИЇВ», а стабільне зниження – у ТОВ «ТАС Агро Центр», ТОВ ТК «Вітагро» та ТОВ «Укрпромінвест-Агро» (яке є збитковим не лише за чистим, але й за операційним фінансовим результатом). Інші суб'єкти господарювання мають нестійку та нестабільну динаміку показника, що говорить про неможливість забезпечення та підтримки стабільної операційної ефективності використання людських ресурсів даними суб'єктами господарювання в досліджуваному періоді.

Аналіз обсягу виробничих витрат в розрахунку на одного працівника в діяльності (ВВП) показав, що для переважної частини проаналізованих підприємств АПК характерним є їх динамічне зниження, а саме для ТОВ СП «Нібулон», ПП «Вайтерра Україна», ТОВ ТК «Вітагро», ТОВ «Укрпромінвест-Агро», ТОВ «Кернел-Трейд» та ПП «Оліяр». Така тенденція свідчить про зростання ефективності використання людського капіталу в цілому і зазвичай є позитивним сигналом. В той же час зростання даного показника відзначено в діяльності ТОВ «Агротрейд-Виробництво», ПП «Західний Буг», ТОВ «ТАС Агро Центр» та ТОВ «АСТАРТА-КІІВ», що є негативним явищем.

Отже, узагальнюючи результати проведеної фінансової діагностики ефективності використання людського капіталу підприємств АПК, можемо зазначити наступне. Серед досліджених підприємств найвищий рівень ефективності використання людського капіталу за всіма показниками (Дп, ЧПп, ВПп та ВВП) спостерігається в діяльності ПП «Вайтерра Україна» та ТОВ «Кернел-Трейд». В той же час вказаним суб'єктам господарювання слід звернути увагу на зниження показників обсягу доходу та чистого прибутку в розрахунку на одного працівника, що може в майбутньому привести до суттєвого зниження фінансових результатів, що створюються людським капіталом. Також досить високий рівень ефективності використання людського капіталу демонструє ТОВ ТК «Вітагро», однак це підприємство має низький рівень чистого прибутку на одного працівника, який у 2023 році впав до від'ємного значення взагалі. Така тенденція разом з падінням інших показників ефективності використання людського капіталу є негативною та свідчить про скорочення віддачі від персоналу. Це може бути наслідком як внутрішніх проблем підприємства (низька продуктивність, неефективний менеджмент), так і зовнішніх викликів (ринкові умови). В той же час найнижчий рівень ефективності використання людського капіталу діагностовано в діяльності ТОВ «Укрпромінвест-Агро», причому як в кількісному, так і в якісному аспекті – обсяг чистого доходу на одного працівника є мінімальним серед усіх досліджуваних підприємств, коефіцієнти ЧПп та ВПп є від'ємними, а рівень витрат на одного працівника, незважаючи на незначне зниження у 2022 р., є стабільним, тобто не оптимізується. Вказане підприємство потребує впровадження заходів, спрямованих на покращення ефективності використання людського капіталу, до яких зокрема можна віднести такі: уникнення перевантаження та дублювання обов'язків працівниками, автоматизація операційних та інших рутинних процесів, оптимізація витрат на персонал, впровадження системи оцінки ефективності (КРІ), що б забезпечило прозоре вимірювання результатів

діяльності персоналу, цифровізація управління персоналом тощо.

Узагальнюючи результати діагностики для обраної сукупності підприємств, на нашу думку, можемо виділити один з ключових проблемних аспектів ефективності використання людського капіталу підприємств АПК, а саме скорочення фінансових результатів, що створюються людським капіталом підприємств та їх перехід у зону збитковості у 2022–2023 рр. Це може бути обумовлено комплексом внутрішніх і зовнішніх чинників, діючих в цей період. Так, до зовнішніх можна віднести такі:

- руйнування виробничих потужностей, складів, техніки;
- втрата доступу до земель у зонах бойових дій;
- евакуація та/або міграція працівників;
- загальне підвищення ризиків ведення бізнесу в АПК (обмеження експорту зернових, ускладнення перевезень через ЄС, висока вартість логістики, втрата традиційних ринків збуту);
- зростання рівня витрат у галузі (здорожчання енергоносіїв, добрив, пального, насіння; високий рівень інфляції та девальваційний тиск на гривню тощо).

Внутрішні фактори, що приводять до падіння ефективності використання людських ресурсів на підприємствах АПК, на нашу думку, включають:

- зростання дефіциту робочої сили через мобілізацію й міграцію, погіршення психологічного стану персоналу;
- скорочення інвестицій у людський капітал в зв'язку з загальним скороченням витрат та потребу в економії фінансових ресурсів;
- зменшення обсягів виробництва, пов'язане з перерахованими вище зовнішніми факторами, як наслідок, зростання витрат на одного працівника та на одиницю продукції;
- додаткові витрати на безпеку та адаптацію до змін зовнішніх умов функціонування (охорона виробництва, релокація підприємств, резервне енергозабезпечення).

Таким чином, скорочення фінансових результатів і збитковість у 2022–2023 рр. обумовлені поєднанням воєнних, логістичних та економічних факторів, що знизили як ефективність використання людського капіталу, так і загальну прибутковість агропідприємств.

Висновки. Фінансова діагностика ефективності використання людського капіталу на підприємствах АПК – це аналітичний інструмент, що дозволяє визначити реальний внесок працівників у формування фінансових результатів суб'єкта господарювання та, відповідно, на основі отриманих результатів приймати обґрунтовані управлінські рішення для забезпечення розвитку людських ресурсів. В дослідженні за допомогою переліку фінансових показників проведено розрахунки за даними фінансової звітності підприємств АПК

України за період 2021–2023 рр. Проаналізовано динаміку показників, що оцінюють участь людських ресурсів у створенні фінансових результатів досліджуваних підприємств, зокрема чистого доходу, валового та операційного прибутку, а також дозволяють дослідити рівень виробничих витрат на одного працівника та сформовано аналітичні висновки. Виявлено тенденції до скорочення фінансових результатів, що створюються людським капіталом підприємств та їх перехід у зону

збитковості у 2022–2023 рр.. визначено фактори, що обумовлюють розвиток подібних тенденцій. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі полягають у поглибленні та розширенні системи показників діагностики, де можуть бути поєднані фінансові та нефінансові критерії оцінки, а також у розробці моделей і стратегій, які допоможуть аграрним підприємствам підвищити ефективність використання людського капіталу навіть в умовах воєнних та економічних викликів.

Список використаних джерел:

1. Бикова А., Чабан Л., Алексєєв А. Інвестування в людський капітал у військовий період. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-74> (дата звернення 16.08.2025).
2. Захарова О.В., Поторочин С.О. Методи оцінки інвестування у людський капітал. *Ефективна економіка*. 2012. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1056> (дата звернення 15.08.2025)
3. Калиновський А. О., Калиновська Н. Л., Калиновська О. Р., Карабінович Р. В. Економічне оцінювання ефективності використання людського капіталу авіаремонтними підприємствами. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2023. № 1(9). С. 139–149. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/sep/31265/menedzhment-143-153.pdf> (дата звернення 16.08.2025).
4. Козакевич А.С. Оцінка ефективності інвестицій в людський капітал підприємства. *Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки)*. 2019. №1 (39). DOI: <https://doi.org/10.31388/2519-884X-2019-39-191-197> (дата звернення 17.08.2025).
5. Кравченко І.С., Ткачук А.В. Оцінка ефективності використання людського капіталу в Україні в умовах діджиталізації праці. *Економіка та суспільство*. 2024. № 63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-35> (дата звернення 14.08.2025).
6. Морозова О. Оцінка людського капіталу на підприємствах торгівлі: методичне підґрунтя. *Development service industry management*. 2025. № 9 (32). С. 234–240. DOI: [https://doi.org/10.31891/dsim-2025-9\(32\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2025-9(32)) (дата звернення 13.08.2025).
7. Плаксюк О., Горватова В., Якушев О. Людський капітал як фактор підвищення ефективності та конкурентоспроможності компанії. *Академічний огляд*. 2023. № 1 (58). URL: <https://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2023/1/13.pdf> (дата звернення 13.08.2025).
8. Статистична інформація : офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html (дата звернення 14.08.2025).
9. Фонарьова Т.А., Черняк В.І. Оцінка динаміки вартісних показників людського капіталу у промисловості. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. № 3. Том 30 (69). С. 103–107. URL: https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/30_69_3/19.pdf (дата звернення 14.08.2025).
10. Clarity Project: Аналітика Prozorro та перевірка контрагентів. URL: <https://clarity-project.info> (дата звернення 20.06.2025).

References:

1. Bykova A., Chaban L., Aleksieiev A. (2023) Investuvannia v liudskyi kapital u viiskovyi period [Investing in human capital in wartime]. *Ekonomika ta suspilstvo*, № 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-74> (in Ukrainian)
2. Zakharova O.V., Potorochyn S.O. (2012). Metody otsinky investuvannia u liudskyi kapital [Methods for evaluating investments in human capital]. *Efektivna ekonomika*, № 4. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1056> (in Ukrainian)
3. Kalynovskyi A. O., Kalynovska N. L., Kalynovska O. R., Karabinovych R. V. (2023) Ekonomichne otsiniuvannia efektyvnosti vykorystannia liudskoho kapitalu aviaremontnymy pidpriemstvamy [Economic evaluation of the efficiency of human capital use by aircraft repair enterprises]. *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia ta problemy rozvytku*, № 1 (9), pp. 139–149. Available at: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/sep/31265/menedzhment-143-153.pdf> (in Ukrainian)
4. Kozakevych A. S. (2019) Otsinka efektyvnosti investysii v liudskyi kapital pidpriemstva [Evaluation of the efficiency of investments in human capital of the enterprise]. *Zbirnyk naukovykh prats TDAU imeni Dmytra Motornoho (ekonomichni nauky)*, № 1 (39). DOI: <https://doi.org/10.31388/2519-884X-2019-39-191-197> (in Ukrainian)
5. Kravchenko I. S., Tkachuk A. V. (2024) Otsinka efektyvnosti vykorystannia liudskoho kapitalu v Ukraini v umovakh didzhitalizatsii pratsi [Assessing the efficiency of human capital use in Ukraine in the context of labor digitalization]. *Ekonomika ta suspilstvo*, № 63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-35> (in Ukrainian)
6. Morozova O. (2025) Otsinka liudskoho kapitalu na pidpriemstvakh torhivli: metodychne pidhruntia [Assessment of human capital at trade enterprises: methodological basis]. *Development service industry management*, № 9 (32), pp. 234–240. DOI: [https://doi.org/10.31891/dsim-2025-9\(32\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2025-9(32)) (in Ukrainian)

7. Plaksiuk O., Horvatova V., Yakushev O. (2023) Liudskyi kapital yak faktor pidvyshchennia efektyvnosti ta konkurentospromozhnosti kompanii [Human capital as a factor in improving the company's efficiency and competitiveness]. *Akademichnyi ohliad*, № 1 (58). Available at: <https://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2023/1/13.pdf> (in Ukrainian)
8. Statystychna informatsiia : ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Statistical information : official website of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html
9. Fonarova T. A., Cherniak V. I. (2019) Otsinka dynamiky vartisnykh pokaznykiv liudskoho kapitalu u promyslovosti [Evaluation of the dynamics of human capital values in industry]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Ekonomika i upravlinnia*, no. 3, vol. 30 (69), pp. 103–107. Available at: https://www.econ.vernadskeyjournals.in.ua/journals/2019/30_69_3/19.pdf (in Ukrainian)
10. Clarity Project: Analitika Prozorro ta perevirka kontrahentiv [Prozorro analytics and counterparty verification]. Available at: <https://clarity-project.info>

Стаття надійшла до редакції 11.09.2025